

Informatikai folyóiratok szerzői és olvasói

SCHLÖGL, Christian – STOCK, Wolfgang G.

SCHLÖGL, Christian – STOCK, Wolfgang G.: Practitioners and academics as authors and readers: the case of LIS journals (Journal of Documentation 64. vol. 2008. 5. no. 643-666. p.) c. tanulmányát Dévai Péter tömörítette.

A cikk tíz német nyelvű és negyven nemzetközi könyvtártudományi és információs folyóiratban megjelent publikáció vizsgálata alapján von le következtetéseket arról, hogyan kommunikálnak egymással a tudományos munkát, illetve a gyakorlati könyvtári munkát végző szakemberek. *Az olvasási szokások, a szerkesztői gyakorlat megismerése, az idézettség elemzése* nagyban hozzájárulhat ahhoz, hogy többet tudjunk a könyvtári elmélet és gyakorlat viszonyáról. A szakirodalom áttanulmányozása alapján is arra következtetésre lehet jutni, hogy az egyes kutatási irányok eredményei után érdemes egy olyan vizsgálatba fogni, mely az említett három irány egyes elemeit tartalmazza. A szerzők ezért kutatásaik során három kérdést fogalmaztak meg:

1. Vajon jelentős szerepet játszanak-e a gyakorlati könyvtári munkával foglalkozó könyvtári szakemberek a könyvtári-informatikai

kommunikációban mint folyóiratcikkek szerzői és olvasói?

2. Ha ez így van, vajon a gyakorlati szakemberek csak gyakorlati kérdésekkel foglalkozó cikkeket olvasnak és írnak-e, a tudósok pedig csak tudományos publikációkat, és ilyen módon nem érvényesül a tudáscsere a két tábor között?
3. Ha a második kérdésre a válasz igen, akkor milyen vonatkozásokban térnek el egymástól az elméleti, illetve gyakorlati kérdésekkel foglalkozó folyóiratok?

A három egymásra épülő kérdésre három vizsgálat adta meg a választ, melynek előnye volt, hogy többoldalú megközelítésre adott lehetőséget, gyakorlati végrehajtásuk azonban több korlátozó tényezőt is hordozott magában. Bár a három vizsgálat ugyanarra az 50 folyóíratra terjedt ki, mindegyik szempont lekérdezésére külön

terv készült, ami bizonyos különbségeket vont maga után a terminológiában. Különbözött az egyes kutatások időpontja is: míg az idézettség elemzés az 1997–2000-es időszakban megjelent folyóiratszámokra készült, addig az olvasási szokások felmérése 2002 tavaszán történt, a folyóirat-szerkesztés vizsgálata pedig 2003-ban. Ez utóbbit 42 folyóirat alapján végezték, mivel nem minden szerkesztő küldte vissza a kérdőívet.

A szakirodalom-olvasási szokások kikérdezése a német nyelvű országokban dolgozó információs szakemberek, -könyvtárosok körében történt. A kérdések között szerepelt, hogy a válaszadók milyen szakmai folyóiratokat olvasnak és milyen gyakorisággal, és milyen periodikákban publikáltak az elmúlt tíz évben. A vizsgálatba bevont 50 folyóiratot egy listában mellékeltek, melyet ki lehetett egészíteni más címekkel is. Ezen kívül megkérdezték, hogy gyakorlati szakemberek vagy tudósok a megkérdezettek, és milyen információs-könyvtári szervezetek tagjai. A kérdőívet egy e-mail mellékleteként küldték ki Németországban és Ausztriában dolgozó szakembereknek, a könyvtárosképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézmények tanszékeivel pedig közvetlenül is felvették a kapcsolatot. Az e-mail-listán mintegy 1800 név szerepelt. Közülük 257-en küldték vissza a kérdőívet, így a válaszadási arány kb. 15%-os volt, ami a szerzők szerint jó aránynak számít. A megkérdezettek 88%-a gyakorlati szakembernek, 9%-a pedig könyvtártudományi kutatással foglalkozónak tartotta magát, 66%-uk volt valamilyen könyvtári szervezet tagja, míg 11%-uk valamilyen dokumentációs szervezetben tevékenykedett. A válaszok értékelése során kiderült, hogy a gyakorlati szakemberek körében a német nyelvű, a könyvtárügy gyakorlati kérdéseivel foglalkozó folyóiratok a legnépszerűbbek, az említett egyetlen angol nyelvű lap, a *Libri* a 10. helyre került. A könyvtárosok és a könyvtártudománnyal foglalkozó szakemberek preferencia-sorrendje erősen eltér egymástól. A *Bibliotheksdienst* az előbbieket esetében „első helyezett” lett, míg az utóbbi csoportban ötödik, a *BIT Online* pedig mindkét közösség körében a hatodik helyre került. Ami a publikálást illeti, a

válaszadók 42%-a jelentetett meg legalább egy cikket, a tudományos kutatók aránya 9% volt. Ez azt jelenti, hogy a publikációk abszolút számát tekintve a gyakorlati szakemberek munkái voltak döntő többségben. A szerzők véleménye szerint a „kedvenc” folyóiratok említését az is befolyásolta, hogy melyek azok a lapok, melyeket a válaszadókat is tagjaik közé számító szakmai szervezetek adnak ki, hiszen ezeket a tagok előfizetés nélkül megkapják. Jellemző még, hogy a tudományos szakemberek érdeklődése jóval szélesebb spektrumú és több angol nyelvű periodika is szerepel az első 10 folyóirat között. Annak, hogy a vizsgálatban viszonylag kevés tudományos kérdésekkel foglalkozó szakember vett részt, egyebek mellett az is oka volt, hogy német nyelvterületen nincsenek komoly hagyományai a könyvtár- és információtudománynak.

A folyóiratok jellegével kapcsolatos kérdésekre a szerkesztői vizsgálat segítségével próbáltak választ kapni. A szerkesztőktől azt kérték, becsülik meg, hogy a szerzők között milyen arányban szerepelnek gyakorlati szakemberek és könyvtártudománnyal foglalkozók, illetve véleményük szerint az olvasók között milyen a megoszlás a két csoport között. A szerkesztők megítélését alapul véve mind a szerzők, mind az olvasók között nagyobb arányban szerepeltek a gyakorlati szakemberek. Ez különösen a német nyelvű szakfolyóiratokra volt érvényes. A cikk szerzői szerint kevés olyan tudományág van, ahol a gyakorlati szakemberek ilyen mértékben hozzájárulnak tudományos eredmények gyarapodásához. A szerkesztői megkérdezés is megerősíti azt a korábbi megállapítást, hogy a gyakorlati szakemberek és a könyvtártudománnyal foglalkozók más és más folyóiratokat kedvelnek. Ez alól kevés kivétel volt, ilyen például az *Nfd. Information – Wissenschaft und Praxis*. Mivel a folyóiratok szerkesztés oldaláról történő vizsgálata során is jól elkülönültek a gyakorlati és a tudományos szakemberek által kedvelt periodikák, ezért érdemes volt egyéb információkat is megtudni a szerkesztés módszereiről. Így a kutatók rákérdeztek arra is, hogy jelennek-e

meg hirdetések a folyóiratokban, hány tagú a szerkesztőbizottság, milyen a közlésre szánt publikációk kiválasztásának módszere (külső szakértők, a folyóiraton belüli testület, vagy egyéb), mennyire lényeges, hogy a szerzők tekintélyes bibliográfiát mellékeljenek cikkükhöz, milyen a visszautasított publikációknak, valamint azoknak a cikkeknek az aránya, melyeket a szerzők a végső elfogadás előtt még egyszer átnéznek (javítanak). Nem meglepő, a korrelációs számítások is ezt igazolják, hogy azokban a folyóiratokban, ahol a szerzők és olvasók többsége könyvtártudománnyal foglalkozik, kevés hirdetés jelenik meg, a cikkekhez alapos bibliográfiát készítenek és a szerkesztőbizottság létszáma viszonylag magas. Kissé váratlan, hogy a közlésre szánt cikkek kiválasztási módszerei, a benyújtott kéziratok visszautasítási aránya és a közlés előtti végső revízió mértéke, valamint a tudományos szakemberek által kedvelt folyóiratok között nincs jellemzően magas korreláció. Ez más oldalról azt is mutatja a cikk szerzői szerint, hogy a gyakorlati kérdésekkel foglalkozó folyóiratoknál sem kell lemondani a magas minőségi követelményekről. Feltűnő, hogy mennyire kicsi az összefüggés mértéke ($r=0.17$) a cikkek visszautasításának aránya és a folyóiratok tudományos irányultsága között. Ennek oka az lehet, hogy az elfogadást, illetve a visszautasítást a kézirat színvonalán kívül nagymértékben az is meghatározza, hogy a téma mennyire vág egybe a folyóirat profiljával. Ezen kívül a német nyelvterületen viszonylag magas a könyvtári és információs folyóiratok száma, ezért sok cikkre van szükség, ami esetleg csökkentheti a visszautasítások számát. A publikálás előtti lektorálás és a tudományos irányultság közötti viszonylag erős összefüggés ($r=0,41$) nem jelenti azt, hogy a gyakorlati szakemberek által benyújtott kéziratok nem igényelik a publikálás előtti revíziót. Itt is jelentős szerepe van a nyelvterületnek, hiszen a német nyelvű folyóiratokban csak minden negyedik közlésre szánt publikációt néznek át a szerzők, míg a nemzetközi, angol nyelvűekben ez az arány három a négyhez.

Az idézettség elemzése lehetőséget teremt arra, hogy képet kapjunk a gyakorlati és elméleti orientációjú folyóiratok közötti információ- és tudáscseréről. A szerzők ezért felállították a vizsgálatba vont folyóiratok „szociográfiáját”, melyben az egyes periodikákat ellipszisek jelzik, az ezeket összekötő vonalak vastagsága pedig azt mutatja, hogy milyen gyakran írják bele cikkük bibliográfiájába az adott folyóiratban publikáló szerzők a másik folyóiratban megjelent tanulmányokat. Ezen kívül azt is tartalmazza az ábra, hogy az egyes kiadványokban milyen arányban szerepelnek szerzőként a tudományos kutatók. Mint az ábrából kitűnik, az információtudománnyal foglalkozó folyóiratok igen gyakran idézik egymást és szerzőik között legalább 80% a tudományos kutató. Olyan folyóiratok tartoznak többek között ebbe a csoportba, mint az *Annual Review of Information Science (ARIS)*, az *Information Processing and Management*, a *JASIS&T*, vagy a *Journal of Documentation*. Egy másik csoportot képeznek a kifejezetten könyvtári problémákkal foglalkozó lapok, melyek szerzői általában gyakorlati szakemberek. Érdekes módon a *Database* (újabb nevén: *EContent*) és az *Online*, a két információs iparral foglalkozó kiadvány gyengén kapcsolódik bármelyik csoporthoz. A német nyelvű folyóiratok között az egyetlen tudományos szakfolyóirat az *ISI – Proceedings*, szerzői között 90%-ban tudományos kutatók szerepelnek, de a vizsgált folyóiratok között nincs olyan, mely gyakran hivatkozna a benne megjelent publikációkra. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a tudományos, illetve gyakorlati témákkal foglalkozó periodikák között nem túl erős az információcsere, egymás idézettsége gyengének mondható, és ugyancsak viszonylag ritkán hivatkoznak egymás publikációira a német és az angol nyelvű folyóiratok.

A cikk elején feltett harmadik kérdésre adandó válasz érdekében újabb bibliometriai mutatókra volt szükség. A szerzők egy táblázatba foglalták össze az egyes folyóiratok impakt faktorát (hatástényezőjét), a tudományos kutatók mint szerzők és olvasók arányát, az idézési félidőt, az

egy cikkre jutó átlagos hivatkozások számát és az önidézetek számát. Az impakt faktort gyakran használják a szakirodalomban egy folyóirat minőségének érzékeltetésére. A vizsgált mintában az impakt faktor és a tudományos kutatók aránya között meglehetősen gyenge a korreláció ($r=0,20$), ami azt mutatja, hogy főként más tényezők befolyásolják egy adott folyóiratban megjelent cikkeknek az adott szakterületre gyakorolt hatását. Ilyen lehet például, hogy német vagy angol nyelven jelenik-e meg, hogy melyik országban szerkesztik, vagy a folyóirat típusa (szakirodalom-feltáró, vagy, hogy milyen eredeti cikkeket, esetleg előadások szövegét közli). Jobban megkülönböztethetők a tudományos, illetve gyakorlati kérdésekkel foglalkozó folyóiratok az egy cikkre jutó hivatkozások és az idézési félidő alapján, hiszen az első mutató és a tudományos kutatók aránya között 61%, míg a második mutató esetében 53%-os a korreláció. Az átlagos hivatkozásszámot elemezve az első tízbe csak tudományos folyóiratok tartoznak (*Library & Information Science Research*: 36,8, *Information Processing & Management*: 32,6). Ebben a csoportban alig találunk gyakorlati kérdésekkel foglalkozó folyóiratot viszonylag nagyszámú referenciával. Annál több praktikus könyvtári kérdésekkel foglalkozó folyóirat szerepel azok között, amelyeknek viszonylag alacsony az idézési félideje. E mutató szerint a *Library Journal* áll az első helyen 0,6-es, majd a *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie* és az *Econtent* következik 0,93-as, illetve 1,50-es értékkel. A két összefüggés teljesen indokolt, hiszen a tudományos igényvel fellépő tanulmányoknak szinte „kötelező” áttekinteni a téma régebbi és újabb irodalmát,

az esetleges vitákban felmerülő álláspontokat, a gyakorlati kérdésekkel foglalkozó cikkek viszont nem igénylik a hosszú bibliográfiákat, a szerzőknek idejük sincs összeállítani ilyeneket. Nem véletlen, hogy azoknál a folyóiratoknál, ahol az idézési félidő több mint hét év, a szerzők legalább 75%-a tudományos kutató. Az önidézés és a tudományos kutatók aránya között gyenge negatív korreláció van: $r=-0,24$. Az egyes folyóiratokra vonatkozó értékekből megállapítható, hogy a tudományos, illetve gyakorlati kérdésekkel foglalkozó kiadványok között egyaránt találunk magas értékeket, az utóbbiaknál különösen a szakmai szervezetek által kiadottakra jellemző ez. Ezekben ugyanis gyakran jelennek meg a szervezetek tagjainak publikációi. Ugyancsak magas százalékokat találunk a viszonylag szűk témakörrel foglalkozó periodikák esetében.

A szerzők a cikk végén összefoglalják következtetéseiket. A gyakorlati szakemberek aktív szerepet játszanak a könyvtár- és információ-tudományi szakirodalmi kommunikációban. Az elemzésekből kitűnt, hogy a hirdetések megjelentetése, a szerkesztőbizottság tagjainak száma, a hivatkozások cikkenkénti átlagos száma, a bibliográfia nagysága és az idézési félidő alapján jól meg lehet különböztetni, hogy egy folyóiratot a tudományos kutatók, vagy a gyakorlati könyvtári szakemberek preferálnak. Az is megállapítható, hogy a szerzők említett két típusa közötti információcsere meglehetősen kismértékű, mindegyik csoportnak megvannak a maga folyóiratai, melyeket rendszeresen olvas, és amelyekben gyakran publikál. További kutatások szükségesek annak kiderítésére, hogy mi az oka ennek az elkülönülésnek, és hogy lehet ezt megszüntetni vagy legalábbis csökkenteni.

